

Концепція розвитку законодавства щодо мінімізації корупційних ризиків під час відновлення України та розбудови системи комплаєнсу*

I. Проблеми, що потребують вирішення. Мета й завдання законодавчого забезпечення мінімізації корупційних ризиків під час відновлення України та розбудови системи комплаєнсу

Терористична тактика ведення війни Росією ставить перед Україною завдання післявоєнного відновлення, що потребує значних фінансових ресурсів. За результатами спільної оцінки, проведеної українським урядом, Єврокомісією та Світовим банком, поточна вартість реконструкції та відновлення України після вторгнення Росії оцінюється у 349 млрд доларів, що в разі перевищує ВВП України минулих років¹.

За інформацією Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала, станом на кінець 2022 року збитки України внаслідок російської агресії вже оцінюються у 700 млрд доларів². Найбільше постраждали житловий сектор (40 % від загального обсягу завданих збитків), транспорт (31 %), торгівля та промисловість (10 %). Критичні руйнування завдані в Донецькій, Луганській та Харківській областях, не менш зруйнованими є Київська, Чернігівська, Херсонська й Запорізька області України.

Визначальними показниками довгострокового успіху України є надійні інституції та низький рівень корупції, про що неодноразово наголошувалось як українськими, так і зарубіжними експертами (CEPR «Center for Economic Policy Research»)³. Для майбутнього нашої держави питання протидії корупції з кожним роком стає все важливішим, адже влітку цього року Україна набула статусу кандидата на членство в ЄС. Корупції однозначно не повинно бути місця в нашому житті. Сьогодні ми маємо докласти максимум зусиль для очищення сфери господарювання від її проявів. Це забезпечить додаткові ресурси, які зараз так необхідні в боротьбі з державою-агресором»⁴.

Створення та впровадження в повсякденну практику підприємств та організацій усіх форм власності України системи ефективного комплаєнсу як дієвої системи запобігання виникненню корупційних ризиків під час відновлення України має не лише економічне, а й глибоке морально-етичне та міжнародне значення, адже через об'єктивний брак власних коштів основними фінансовими донорами України, як очікується, виступатимуть окремі іноземні держави, міжнародні фінансові та благодійні інституції. Саме повна прозорість

¹ На відновлення України потрібно щонайменше 349 млрд доларів – спільна оцінка. Сайт аналітичного порталу «Слово і діло». URL: <https://www.slovovidilo.ua/2022/09/09/novyna/ekonomika/vidnovlennya-ukrayiny-potribno-shhonajmenshe-349>

² Нанесенный Украине ущерб в результате последних обстрелов РФ достиг более 700 млрд дол. США – Шмигаль. Сайт Forbes.Ua. URL: <https://forbes.ua/news/zavdani-ukraini-zbitki-syagnuli-ponad-700-mlrd-cherez-ostanni-obstrili-rf-shmigal-03012023-10881>

³ Відбудова України: принципи та політика. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/rebuilding-ukraine-principles-and-policies>

⁴ Стефанчук Р. О. Ми маємо докласти максимум зусиль для очищення сфери господарювання від проявів корупції / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/231501.html>

і максимальна ефективність використання міжнародних ресурсів у ході відновлення України стане наочним свідченням практичної реалізації та глибинної налаштованості українського суспільства й політикуму на впровадження в повсякденну практику цивілізованих, законодавчо внормованих економічних механізмів, очищених від корупційних ризиків.

Метою концепції є визначення напрямів законодавчого забезпечення мінімізації корупційних ризиків під час відновлення України та розбудови системи антикорупційного комплаєнсу як базового рівня такої мінімізації.

На виконання поставленої мети спрямовані такі **завдання**:

- узагальнити досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання мінімізації корупційних ризиків і функціонування системи антикорупційного комплаєнсу;
- проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення механізму управління комплаєнс-ризиками в Україні;
- окреслити напрями вдосконалення законодавства щодо мінімізації комплаєнс-ризиків під час відновлення України.

Ключові поняття.

Комплаєнс (англ. *compliance*)⁵ – відповідність встановленим інструкціям чи специфікаціям або процес досягнення відповідності. Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнса стосується таких питань, як дотримання належних стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, справедливе ставлення до клієнтів і забезпечення сумлінного підходу при консультуванні клієнтів.

Зміст комплаєнсу визначають такі напрями:

- протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- розробка документів і процедур, що забезпечують відповідність діяльності компанії чинному законодавству;
- захист інформаційних потоків, протидія шахрайству й корупції, встановлення етичних норм поведінки співробітників тощо.

Комплаєнс-політика підприємства (організації) – розроблена підприємством (організацією) ефективна система заходів і норм, які регулюють управління комплаєнс-ризиками, встановлюють єдині принципи комплаєнсу для усіх суб'єктів (виробничих ділянок) підприємства, забезпечують підтримання нульової толерантності до корупції та досягнення намічених результатів діяльності підприємства (організації)⁶.

Антикорупційний комплаєнс – система заходів щодо управління ризиками недотримання вимог законів України та інших країн, нормативних документів,

⁵ Alexander S. Gillis, Jacqueline Biscobing. «Compliance». URL: <https://www.techtarget.com/searchdatamanagement/definition/compliance#:~:text=Compliance%20is%20the%20state%20of,with%20a%20vendor's%20licensing%20agreement>.

⁶ Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Павлов Д.М., Бичкова С.С., Юнін О.С. К. : Ваіте, 2018. 826 с.

стандартів й етичних норм (кодексів поведінки), що стосуються боротьби з корупцією⁷.

Антикорупційний комплаєнс має багаторівневу структуру:

- перший рівень – міжнародна система актів, направлених на запобігання та протидію корупції. При приєднанні держави до цих актів або офіційному їх визнанні з наступною імплементацією в національне законодавство можна говорити про антикорупційний комплаєнс держави або національний антикорупційний комплаєнс;

- другий рівень – імплементовані в національне законодавство міжнародні норми, вимоги, заборони та обмеження, що встановлюються державою на її території, та є обов'язковими для виконання юридичними й фізичними особами. Відповідність фізичних та юридичних осіб встановленим державою вимогам становить сутність особистого (локального) антикорупційного комплаєнсу;

- третій рівень – галузеві, професійні чи особисті антикорупційні норми поведінки юридичних чи фізичних осіб, які, окрім законодавчих, містять додаткові вимоги (розширений особистий антикорупційний комплаєнс)⁸.

*Ризик*⁹ – невизначена подія або умова, яка в разі виникнення може мати негативний вплив на можливість досягнення підприємством (організацією) поставлених цілей, нанести шкоди репутації та (або) фінансовому становищу.

Комплаєнс-ризик – ризик, що виникає в результаті недотримання чинного законодавства, внутрішніх документів державних і недержавних організацій (компаній), етичних норм ведення бізнесу, а також через невідповідність між очікуваними (*заявленим для досягнення*) та реальними результатами діяльності підприємства¹⁰.

Управління ризиками – процес, спрямований на систематичне виявлення, аналіз, оцінку ризиків, а також реагування на них з метою утримання на прийнятному (*в межах вимог діючого законодавства та внутрішніх документів підприємства*) рівні¹¹.

II. Зарубіжний досвід правового регулювання мінімізації корупційних ризиків і функціонування системи антикорупційного комплаєнсу

Поняття комплаєнс (у перекладі з англійської – згода, відповідність) пов'язане з розвитком корпоративної культури та означає правильне

⁷ Антикорупційний комплаєнс. Посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. URL: <https://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/Compliance.pdf>

⁸ Антикорупційний комплаєнс в Україні. Стан та перспективи. URL: <https://integrityua.ngo/antykoryuptsiinyi-komplaiens-v-ukraini-stan-ta-perspektyvy/>

⁹ Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських група: постанова Національного банку України № 64 від 11.06.2018 (п. 14). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM060037>

¹⁰ Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Павлов Д.М., Бичкова С.С., Юнін О.С. К. : Ваіте, 2018. 826 с.

¹¹ Там само.

функціонування всіх процесів у точній відповідності до закону та правил, прийнятих у компанії.

Початок розбудови системи антикорупційного комплаєнсу пов'язують зі створенням у 1906 році в США Управління з контролю якості харчових продуктів і лікарських препаратів США (*U.S. Food and Drug Administration, FDA*), результатом діяльності якого стало запровадження загальних обов'язкових правил для учасників ринку фармацевтики й харчової промисловості.

Наступним кроком на шляху впровадження комплаєнсу стало ухвалення у 1977 році Закону «Про корупцію за кордоном» (*Foreign Corrupt Practices Act, FCPA*)¹², відповідно до якого американським фізичним, юридичним особам заборонено давати хабарі в зарубіжних країнах, запроваджено відповідальність за виявлені факти (зокрема, у формі пропозиції чи обіцянки) надання матеріальних та / або нематеріальних благ будь-якій іноземній посадовій особі, а також кандидату на політичну посаду й політичній партії з метою отримання вигоди. Також вперше на законодавчому рівні до «посадових осіб» віднесено не лише державних службовців відповідних категорій, осіб котрі здійснюють публічні функції, а й будь-яких інших співробітників державних установ і підприємств.

З метою дотримання вимог конвенції Організації економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) (далі – OECD) «Про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод»¹³ юрисдикцію Закону «Про корупцію за кордоном» у 1998 році поширено на всіх фізичних осіб та компанії незалежно від національної приналежності, тобто на будь-яку неамериканську компанію, яка веде свою діяльність у Сполучених Штатах, акції якої котируються на американській біржі, або вона діє від імені американської компанії.

Застосування норм закону призвело до появи гучних справ, пов'язаних із підкупом іноземних посадових осіб американськими й неамериканськими компаніями за межами США. Так, наприклад, у період із 2012 по 2022 роки Комісією з цінних паперів США притягнуто до відповідальності 125 іноземних та американських компаній¹⁴, серед яких: Johnson & Johnson, Ralph Lauren Corporation, General Electric, Pfizer. Значного розголосу набули розслідування: щодо компанії Siemens із присудженням до виплати штрафу в розмірі близько \$2 млрд; щодо компанії Daimler, якій довелося виплатити \$200 млн за хабарництво в різних країнах, у тому числі в Росії. Розслідування щодо російської компанії «Мерседес-Бенц рус» завершилося звинуваченням у дачі хабарів російським посадовим особам та їхнім родичам і виплатою штрафу

¹² The Foreign Corrupt Practices Act of 1977 / Сайт Департаменту юстиції США. URL: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/foreign-corrupt-practices-act>

¹³ Конвенція по борьбе с подкупом должностных лиц иностранных государств при проведении международных деловых операций. (Стамбул, 21 листопада 1997 року). URL: https://www.zakon.cc/law/document/read/998_154

¹⁴ SEC Enforcement Actions: FCPA Cases / Офіційний сайт U.S. Securities and Exchange Commission. URL: <https://www.sec.gov/enforce/sec-enforcement-actions-fcpa-cases>

понад \$27 млн. Офшори й фальсифікація звітності стали причиною банкрутства найбільшої енергетична компанії США ENRON у 2001 році.

Правовою базою американської системи комплаєнсу є прийнятий у 2002 році Закон США «Сарбейнза-Окслі» (*Sarbanes-Oxley*)¹⁵, яким передбачено обов'язок компаній розробити та *прийняти кодекс корпоративної поведінки, посилити роботу комітетів та надавати звітності американським регуляторам*. Таким чином, вперше на законодавчому рівні задекларовано вимогу для керівництва всіх американських компаній напрацювати чіткі та прозорі форми внутрішнього контролю з метою недопущення корупційних проявів; зрозумілі процедури взаємодії з міжнародними партнерами задля виключення фактів підкупу, шахрайства та будь-яких маніпуляцій із бухгалтерською звітністю.

Антикорупційне законодавство **Великої Британії** до 2010 року ґрунтувалося на Законі про корупцію державних органів 1889 року, Законі про запобігання корупції 1906 року та Законі про запобігання корупції 1916 року. У 1997 році Міністерство внутрішніх справ Королівства опублікувало проект консультативного документа, в якому обговорювалося розширення закону про боротьбу з хабарництвом і корупцією. За цим відбулася доповідь Правової комісії «Законодавство щодо Кримінального кодексу: корупція в 1998 році». Консультативний документ і звіт збіглися з посиленням критики з боку Організації економічного співробітництва та розвитку.

З метою гармонізації національного законодавства та вимог Конвенції «Про заснування Організації економічного співробітництва та розвитку» від 14.12.1960 року парламентом Великої Британії прийнято «Закон про хабарництво» (*The Bribery Act 2010*)¹⁶ (набув чинності 1 липня 2011 року), яким передбачено можливість юридичного захисту компанії при корупційних діях пов'язаних осіб у разі наявності в компанії достатніх заходів для запобігання корупційним діям її співробітників або пов'язаних осіб. Тобто визначено підстави для запровадження комплаєнс-програм щодо спеціальних процедур із запобігання корупції серед працівників і методів перевірки потенційних партнерів.

Закон **Канади** «Про корупцію іноземних державних службовців» (*Loi sur la corruption d'agents publics étrangers*) (далі – CFPOA)¹⁷ називають канадським еквівалентом Закону США про корупцію за кордоном (FCPA).

Відповідно до пункту першого розділу 5 Закону CFPOA кожна особа, яка вчиняє корупційні дії за межами Канади, але є громадянином Канади, або є *державним органом, корпорацією, товариством, компанією, фірмою або партнерством, зареєстрованим, сформованим чи іншим чином організованим відповідно до законів Канади чи провінції*, вважається такою, що вчинила злочин у Канаді. Таким чином, Закон надає юрисдикційні повноваження щодо осіб або організацій, які здійснюють хабарництво в Канаді або канадських

¹⁵ Sarbanes-Oxley Compliance Professionals Association (SOXCPA). URL: <https://sarbanes-oxley-act.com/>

¹⁶ The Bribery Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>

¹⁷ Corruption of Foreign Public Officials Act, 1999 / Офіційний сайт уряду Канади. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-45.2/>

органах за кордоном, а також визначає юрисдикцію для продовження судових процесів і покарання «у будь-якій територіальній одиниці Канади».

Реалізація комплаєнсу в **Німеччині** є одним із центральних завдань керівних органів підприємства країни. Основна увага приділяється дотриманню об'єктивного (максимально точного) законодавства компанією та всіма її співробітниками. У практиці діяльності німецьких компаній система моніторингу комплаєнс-ризиків відома як *система контролю за дотриманням нормативно-правових вимог* або *система комплаєнс-контролю (CMS)*, яка включає комплекс обов'язкових заходів. До них належать:

1. Оцінка комплаєнс-ризиків.
2. Системи експортного контролю.
3. Перевірка ділових партнерів.
4. Захист даних.
5. Екологічний комплаєнс.
6. Продуктовий комплаєнс / відповідальність за продукт.
7. Надзвичайні заходи та план дій у надзвичайних ситуаціях / план дій в умовах пандемії.
8. Комплаєнс у відрядженнях.
9. Страхування відповідальності директорів та керівників¹⁸.

Таким чином, комплаєнс-контроль, з'явившись у зарубіжних країнах, впевнено зайняв місце обов'язкового елемента діяльності західних компаній як фінансових, так і представників інших сфер бізнесу. Ідеологія «комплаєнс», що полягає у відповідності внутрішніх норм та процедур компанії та реалізується шляхом створення умов, за яких особи, які представляють організацію, діятимуть відповідно до високих професійних та етичних стандартів, присутня не лише у фінансових організаціях, виробничих підприємствах, а й у медицині, торгівлі, освіті та інших галузях.

Практика підтримання прозорих і відкритих трендів у господарській діяльності досить поширена за кордоном і вже застосовується в Україні при масштабуванні економічних зав'язків, особливо у випадку залучення значних іноземних інвестицій для відбудови звільнених територій.

III. Стан нормативно-правового забезпечення механізму комплаєнсу в системі антикорупційних заходів України

Основою правового регулювання реалізації антикорупційних заходів загалом та комплаєнсу зокрема є ратифікована Верховною Радою України у 2006 році Конвенція ООН проти корупції (далі – Конвенція)¹⁹, якою встановлено зобов'язання запровадити на національному рівні кримінальну відповідальність за: підкуп національних державних посадових осіб; підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб, міжурядових організацій; розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове

¹⁸ Compliance Management Systems in Germany / Сайт юридичної компанії Winheller. URL: <https://www.winheller.com/en/business-law/compliance/management-systems.html>

¹⁹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

використання майна державною посадовою особою; зловживання впливом (тиск, обіцянку надати перевагу тощо); зловживання службовим становищем; незаконне збагачення посадової особи; підкуп у приватному секторі; розкрадання майна у приватному секторі; відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом.

Конвенцією підкреслено важливість превентивних і каральних заходів, вказано на транскордонний характер корупції й визначено положення про міжнародну співпрацю та про повернення доходів, одержаних корупцією, зокрема шляхом створення ефективних міжнародно-правових механізмів; акцентовано на ролі громадянського суспільства й неурядових організацій у процесах підзвітності та важливості доступу громадян до інформації.

Також передбачено, що держави-учасниці – країни, які ратифікували Конвенцію, – співпрацюватимуть у кримінальних справах і розглядатимуть можливість надання допомоги одна одній у розслідуванні й розгляді цивільних та адміністративних справ, пов'язаних із корупцією²⁰.

Основи для системної діяльності щодо подолання корупції в Україні та розбудови системи комплаєнсу визначені Законом України «Про запобігання корупції»²¹ (далі – Закон № 1700). Зокрема, статтею 13-1 Закону № 1700 задекларовано обов'язок керівників підприємств та організацій, що належать до сфери управління державного органу, створювати спеціальні уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції, головними завданням яких є:

1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним із корупцією;

2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовка заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій;

3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції;

4) здійснення заходів із виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу й Національного агентства про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;

5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;

б) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі розгляд повідомлень про порушення вимог цього Закону, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;

²⁰ Там само.

²¹ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

7) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог цього Закону, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів;

8) інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції²².

З метою забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, сприяння зниженню рівня корупції та запобігання недобросовісній (нечесній) поведінці стосовно суб'єктів підприємництва в Україні, а також з урахуванням положень Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримання української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 р., укладеного між Кабінетом Міністрів України, Європейським банком реконструкції та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Американською торгівельною палатою в Україні, Європейською Бізнес Асоціацією, Федерацією роботодавців України, Торгово-промисловою палатою України, Українським союзом промисловців і підприємців, Кабінет Міністрів України 26 листопада 2014 року утворив Раду бізнес-омбудсмена²³.

Основним завданнями Ради визначено: прийняття та розгляд скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб, у тому числі щодо вчинення корупційних діянь; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності з метою її вдосконалення й поліпшення умов провадження підприємницької діяльності, запобігання корупційним діянням та / або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання рекомендацій щодо удосконалення та оптимізації процедур та / або способу, в який вони виконують свої повноваження, провадять підприємницьку чи іншу діяльність²⁴.

Подальше унормування засад антикорупційної політики країни задекларовано Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» (*Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки*)²⁵ та деталізовано у прийнятій на її виконання Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки²⁶.

²² Там само.

²³ Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: постанова Кабінету Міністрів України № 691 від 26 листопада 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF#Text>

²⁴ Там само.

²⁵ Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

²⁶ Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 4 березня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antukoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323>

Розробка Урядом стратегічного документа, метою якого є досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення держави, є критично важливим кроком на шляху до європейського та євроатлантичного майбутнього України.

Імплементация програми покликана мінімізувати корупційні ризики, створити громадянам і бізнесу найкращі умови для розвитку в Україні, а також забезпечити вступ України до ЄС, НАТО, ОЕСР²⁷.

Попри це, окремого закону, що зобов'язує запроваджувати комплаєнс-контроль і формувати власну комплаєнс-політику для мінімізації комплаєнс-ризиків на підприємствах в Україні, не існує. Проте сам термін «комплаєнс» вживається в нормативно-правових актах галузевого законодавства України. Наприклад, Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначено поняття комплаєнсу в рамках товарних ринків²⁸. Терміни «комплаєнс-ризик», «комплаєнс-менеджер» вжито в Положенні «Про організацію управління системами ризиків у банках України та банківських групах»²⁹.

Розуміючи важливість комплаєнсу в бізнес-процесах, все більше керівників як державних, так і приватних підприємств зацікавлені в розробці адаптованої до їх діяльності концепції **комплаєнс-політики**, що зазвичай базується на таких типових внутрішньовідомчих документах, як: Кодекс корпоративного управління; Кодекс корпоративної етики; Методологія врегулювання конфлікту інтересів; Методологія перевірки ділової репутації контрагентів і субпідрядників; Положення про роботу «ліній довіри» («гарячої лінії»); Положення про порядок проведення службових розслідувань інцидентів комплаєнсу тощо.

Концептуальні засади комплаєнс-політики підприємства (організації) як державного, так і приватного секторів економіки України передбачають: визначення мети та сфери застосування комплаєнс-політики підприємства; розподіл повноважень у сфері комплаєнсу всіх задіяних осіб (органів управління підприємством (організацією), уповноважених осіб з антикорупційної діяльності тощо); узгодження принципів комплаєнс-політики між керівництвом та трудовим колективом, зокрема щодо забезпечення прозорості проведення службових перевірок і заходів контролю у сфері комплаєнсу; оцінку доброчесності залучених іноземних партнерів (субпідрядників) до процесу управління, зокрема щодо недопущення отримання ними критичного впливу як на процес виробництва, так і на

²⁷ Олександр Новіков. Виконання затвердженої сьогодні Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки дасть відповідь на гострий суспільний запит на справедливість. URL: [https://nazk.gov.ua/uk/novyny/vykonannya-zatverdzenoyi-sogodni-derzhavnoyi-antykoryptsijnoyi-programy-na-2023-2025-roky-dast-vidpovid-na-gostryj-suspilnyj-zapyt-na-](https://nazk.gov.ua/uk/novyny/vykonannya-zatverdzenoyi-sogodni-derzhavnoyi-antykoryptsijnoyi-programy-na-2023-2025-roky-dast-vidpovid-na-gostryj-suspilnyj-zapyt-na)

²⁸ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 3480-IV від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

²⁹ Про організацію управління системами ризиків у банках України та банківських групах: постанова правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>

отримання несанкціонованих каналів доступу до новітніх технологічних рішень.

Функціональне призначення підрозділу, відповідального за комплаєнс-політику на підприємстві (в організації), визначається відповідно до Типового положення про уповноважений підрозділ з питань запобігання корупції, введеного в дію наказом Національного агентства з питань запобігання корупції № 102/20 від 17.03.2020 року³⁰.

Працівники уповноваженого підрозділу, відповідального за комплаєнс-політику, зобов'язані інформувати про факти виявлення корупційного правопорушення Національне агентство з питань запобігання корупції. За невиконання зазначеного обов'язку передбачено адміністративну відповідальність (стаття 172-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення)³¹.

Методологія виявлення, оцінки та управління **комплаєнс-ризиками** як окремий елемент комплаєнс-політики передбачає: а) визначення суб'єктів та способів ідентифікації, оцінки комплаєнс-ризиків; б) запровадження реєстрів комплаєнс-ризиків і бізнес-процесів із високим рівнем комплаєнс-ризиків; в) стандартизацію управління ризиками й механізмів їх реалізації; г) створення механізму запобігання втручанню третіх осіб у верифікацію комплаєнс-ризиків і формування коригуючого впливу на виявлені загрози.

Отже, в Україні, зважаючи на відсутність законодавчого визначення функцій комплаєнсу, підприємства (організації) формують власну комплаєнс-політику й реалізують доступні механізми мінімізації комплаєнс-ризиків.

IV. Напрями удосконалення законодавства щодо мінімізації комплаєнс-ризиків під час відновлення України

З огляду на значний антикорупційний потенціал комплаєнсу обов'язок здійснювати комплаєнс-контроль і формувати власну комплаєнс-політику на підприємствах усіх форм власності в Україні потребує нормативно-правового врегулювання.

Зокрема, на законодавчому рівні необхідно:

- визначити поняття: «комплаєнс», «комплаєнс-політика», «комплаєнс-контроль», «комплаєнс-ризик»;
- передбачити вимоги із запровадження на підприємствах усіх форм власності системи внутрішнього контролю, яка охоплює функції комплаєнсу, управління ризиками та внутрішнього аудиту;
- узгодити співвідношення між системою внутрішнього контролю та запровадженням антикорупційних програм (у тому числі щодо управління корупційними ризиками);

³⁰ Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції: наказ Національного Агентства з питань запобігання корупції № 102/20 від 17 березня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0361-20#n13>

³¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

- уточнити повноваження наглядової ради щодо оцінки функціонування системи внутрішнього контролю;

- прийняти Кодекс доброчесності, який містить типові положення щодо: цінностей компанії та принципів дії правил у компанії; етичних стандартів процесу найму, забезпечення рівності можливостей для працівників і недопущення дискримінації; порядку взаємодії з державними службовцями, зв'язку із громадськістю та взаємодії з бізнес-партнерами; корпоративної соціальної відповідальності та благодійних внесків; правил врегулювання конфлікту інтересів; отримання подарунків, розваг, подорожей, виплат за сприяння; політичної діяльності; антимонопольної політики й недобросовісної конкуренції; захисту майна юридичної особи, конфіденційної інформації та персональних даних, інтелектуальної власності; підстав відповідальності за порушення вимог кодексу.

Потребують розробки й затвердження методичні документи практики застосування стандартів доброчесності, зокрема щодо:

- організації роботи антикорупційних комплаєнс-підрозділів;
- змісту посадових інструкцій із функціоналом антикорупційних комплаєнс-офіцерів або осіб, на яких покладено виконання їхніх функцій;
- підстав і порядку проведення антикорупційних комплаєнс-розслідувань.

Резюме

Комплаєнс, з'явившись у зарубіжних країнах, впевнено зайняв місце ефективно діючого механізму протидії корупції, який за змістом є комплексом законодавчо внормованих й загальноприйнятних морально-етичних норм у діяльності підприємств та організацій усіх форм власності.

Практичне застосування функцій комплаєнсу в Україні обмежується відсутністю правової визначеності й потребує законодавчого врегулювання.

Послідовно реалізована комплаєнс-політика підприємства взмозі мінімізувати корупційні ризики під час відновлення України.

***Дослідницька служба
Верховної Ради України***

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*